

5.HAFTA

Analitik Felsefe: L. Wittgenstein

Ludwig Josef Johann Wittgenstein (1889-1951), mühendislik diplomasını alır (1908). Manchester’da uçak üretimi alanında çalışırken (1911) B. Russell’in eserleriyle ve kendisiyle tanışır. Wittgenstein, havacılık ve airodinamik problemlerinin çözümünde kullandığı matematiğin kaynağında; ayrıca, onun mantık ve felsefeye yönelmesinin gerisinde Russell’in *Matematiğin ilkeleri* adlı kitabının etkisi vardır.

Wittgenstein, matematik ve mantık okumak için Cambridge Üniversitesi’nde Russell’in yanına gider (1912). Russell, Wittgenstein’in bir dahi olduğunu anlar. Wittgenstein, bu dönemde felsefeye yoğun bir ilgi gösterir.

Wittgenstein’in, mantığın sistemleri konusu üzerindeki çalışmaları (1912-1917) onun ilk felsefi denemelerdir. I. Dünya Savaşı’nda başladığında, görevdeyken felsefi düşüncelerini defterine not etmeyi sürdürür. İtalya’da askeri bir esir olarak tutukluyken en önemli eseri olan *Tractatus*’un taslağı sırt çantasındadır. Tamamlanan eserin (1918), ilk baskısı Almanya’da yapılır (1921).

Wittgenstein’in düşünsel yaşamını bölümleyen uzmanlar, *Tractatus* kitabını onun birinci dönemi olarak kabul ederler. Wittgenstein, bu kitapta dil, mantık, bilgi, doğruluk gibi konularda varsayımlar oluşturur. Bu kitaptaki dil-doğruluk konusundaki teorik yaklaşım “resim kuramı” ifadesi ile adlandırılır.

Wittgenstein, mantıksal felsefi denemesinin yayımlanmasıyla felsefeye yeterince katkıda bulunduğunu düşünür. Farklı alanlara yönelir.

Aileden kalan mirasını kardeşlerine bırakır; bir bölümünü dönemin genç sanatçı dostlarına bağışlar.

Viyana yakınlarında küçük bir kasabada, birkaç yıl ilkokul öğretmenliği yapar. Okulda yaşadığı sorunlardan dolayı istifa eder. Başka bir kasabada -bir manastırda- bahçıvan yardımcısı olarak çalışır.

Wittgenstein, Viyana’ya taşınır; burada M. Schlick’le tanışır (1926). Viyana’da mimarlık, heykeltıraşlık gibi pratik işler ile uğraşır.

Bu dönem süresince Wittgenstein, yeniden felsefi konular, felsefi sorunlar üzerinde yoğunlaşır. Bu arada Wittgenstein, M. Schlick’in temsil ettiği “Viyana çevresi” düşünürlerinin görüşlerinden önemli ölçüde etkilenir.

Wittgenstein, -Russell'in ve Moore'un yanında doktora yaptığı- Cambridge'e filozof olarak geri döner. Burada öğretim görevlisi olarak çalışmaya başlar (1930). (1947'ye kadar da burada profesör olarak kalır.)

Wittgenstein, 30'lu yıllarda, ilk dönemdeki düşüncelerinden kopuk daha farklı bir yaklaşımla yeni eserler oluşturmaya başlar. Bu süreç, onun "ikinci dönemi" olarak adlandırılır.

1933-1936 yılları arasındaki eserleri: *Mavi Kitap*, Wittgenstein'in, matematiğin felsefesi üzerine yaptığı dersleri, bu konu için oluşturduğu ders notlarıdır. *Kahverengi Kitap* ise Wittgenstein'in "dil oyunları"nı konu aldığı bir kitaptır.

Wittgenstein'in ikinci dönemi, "dil oyunları" ifadesi ile adlandırılır.

Bunları takip eden eserleri ise *Felsefî Notlar* ile *Felsefî Dilbilgisi*'dir.

1936 yılında yeni düşüncelerini derlemeye başlar. Wittgenstein, *Felsefî Soruşturmalar* denemesini oluşturur. (I. Kısım: 1935-1949; II. Kısım: 1947-1949). Derleme 1953'de Wittgenstein'in ölümünden sonra yayımlanır. Bu eser, Wittgenstein'in yayınlanmış olan ikinci eseridir.

1940'lı yıllarda *Felsefî Notlar*'ı yazmaya başlar; burada matematiğin temeli hakkında tartışmalar yapar.

İkinci Dünya Savaşı esnasında Wittgenstein, Londra'da bir hastanede gönüllü bakıcılık yapar. Burada laboratuvar araçları tasarlar.

1944'de yeniden Cambridge Üniversitesi'nde ders vermeye başlar; *Felsefî Soruşturmalar*'ı yazmayı sürdürür.

Wittgenstein, kendini bütünüyle felsefeye adanmak için üniversitedeki işini bırakır (1947). İrlanda'da inzivaya çekilir.

Çalışmalarının esas noktasını, *Felsefî Soruşturmalar* eserinin ikinci kısmı olan "psikolojinin felsefesi" oluşturur. Eserini 1949'da tamamlar.

1951 yılında, yakalandığı kanser hastalığına yenilerek, Cambridge'de hayata veda eder. Tıbbi yardım almayı reddeder. Kendisini ziyarete gelmek isteyen arkadaşları için, "Onlara harika bir hayat yaşadığımı söyleyin!" der.

Birinci Dönem: Resim Kuramı

Tractatus Logico-Philosophicus

Ludwig Wittgenstein'in yaşarken yayınladığı tek eseri *Tractatus Logico-Philosophicus*'tur. (Kitap olarak yayınlanması, Russell'in zorlamasıyla olur.) (1921).

Wittgenstein, *Tractatus*'da "Felsefenin tamamı dil eleştirisidir", diyerek felsefi tutumunu belirler. Felsefenin görevi de, dili yanlışlıklardan, aldatıcı kullanımlardan arındırmaktır.

Tractatus'da dilin sınırlarını ele alır; dilin sınırı düşünce ve düşünülen dünyanın da sınırlarıdır. Çünkü gerçeklik kendisini dil üzerinde açar. Öyleyse felsefenin yapması gereken tek şey, dil eleştirisidir.

Felsefi çözümlemede temel amaç, "anamlı önermelerin" ve "anlamsız önermeler"in farkını ortaya koymaktır. Amaç, dilin çok anlamlılığını aşmaktır. Bunun için Wittgenstein, yeni bir dil geliştirir. Bu yeni dil, mantık ve matematikte olduğu gibi sembollerden oluşur.

Bu nedendir ki Wittgenstein, *Tractatus*'u önermeler halinde yazar. Düşüncelerini 7 temel önerme ve bu önermelerin alt önermeleri olarak ifade eder.

Aforizma benzeri bu önermeler, her biri kendi içinde savını-anlamını içeren cümlelerdir.

Önermelerdeki sınırlı ve açık anlatım birer Atomik önermedir.

Metni anlamak için Russell'in ve Frege'nin öğretilerini bilmek gerekmektedir.

Tractatus'un 7 temel önermesi:

- (1) Dünya olup biten her şeydir.
- (2) Olup biten, olgu olan, olayların durumunun varlığıdır.
- (3) Olguların mantıksal resmi düşüncedir.
- (4) Bir düşünce anlamı olan bir önermedir.
- (5) Bir önerme basit önermelerin doğruluk fonksiyonudur (Basit bir önerme kendinin doğruluk fonksiyonudur).
- (6) Bir doğruluk fonksiyonunun genel biçimi $[p, \bar{x}, N(\bar{x})]$ şeklindedir. Bu bir önermenin genel biçimidir.
- (7) Hakkında konuşulamayan konuda susmalıdır.

Nesneler, olgusal dünyanın daha gerisine gidilemeyeceği temelidir. “Dil” de bu düzene eşlik eder. Cümlede, daha gerisine gidilemeyecek en son öge “ad”dır. Adlar, cümle içindeki anlamlı en son, en küçük parçalardır. Adlar, nesnelerin –yani, olgular dünyasının daha geriye götürülemeyecek son parçalarının- dilsel simgeleridir.

Her “şey”in dilde bir adı vardır. Cümlede adların yan yana durması, anlamı oluşturur.

Bu durumda adlar ve adların birliğinde oluşmuş anlamlı cümleler, nesneler dünyasını “resmeder”. Dil dünyanın düzenini tam resmediyorsa, cümle doğrudur. Wittgenstein, nesne ve onun adı arasında karşılıklı bir ilişki görür. Bu nedenle, ona göre önermeler doğru kurulduğu oranda, temsilcisi olduğu nesnenin düzenini resmetmiş olur.

Wittgenstein, “Dilin sınırları, benim dünyamın sınırlarını imler” (*Tractatus*, 5.62), düşüncesi ile dil-dünya sınırı çizer. Bu bağlamda bilginin sınırını dil-mantık belirler.

Dilde nesnelere bağlanarak ifade kurulduğu için, önermeler nesnelerin mantıksal yapısını yansıtır. “Önermeler bir resimdir” ya da “bizim kendimize göre düşündüğümüz gibi gerçekliğin bir modelidir.”

Dil her şeyden önce bir temsil sistemidir. Biz dil ile “kendimize gerçeklerin resmini” yaparız. (2.1). “Resim gerçekliğin bir modelidir.” (2.14). Dilde bu resimler, bu gerçekliklerin kendisidir. Simgeler dünyadaki gerçek formlar ile bağlantı içindedir; şeylerin adları olan sözcükler, dilde önerme formu içinde bir araya gelir. Cümle, hakkında konuştuğu gerçeklikle örtüşüyorsa anlamlı önermedir.

Wittgenstein’in “resim kuramı”, dil-olgu bağının açıklamasıdır. Wittgenstein için, önermeler resimlerdir.

Dilin nesnesini temsili: önermelerin anlamlı ve anlamsız önerme olarak sınıflandırmasının ölçütü olur.

Gerçeklikte, şeyle bağlantısı resmedilmeyen göstergeler “anlamsız önerme” olarak adlandırılır.

“Anlamsızlık”, “doğru önerme” ya da “yanlış önerme”den farklıdır. Örneğin şiir ve ahlak önermeleri, temel olan, nesnel olan bir şey ile ilgili ifadeler değildir. Bu nedenle empirik bilim diline karşılık gelmeyen diller, kavrayış bağlamında anlamsızdır. Metafizik önermeler anlam dışıdır.

Bu nedenle hakkında konuşulamayan (yani nesnesi gösterilemeyen)nbşeyler konusunda susulmalıdır (Konuşmak, anlamsızdır; çünkü nesnesi gösterilemez ve doğrulanamaz).

Felsefenin görevi, her bir bağlama egemen olan geçerli bir dil kullanımını bulmaktır. Bu konuda “mantıkçı emprisitler” (Viyana Okulu) ve analitikçiler (İngiliz emprisizmi) Wittgenstein ile aynı düşünürlər. Felsefe, dilbilimsel problemleri çözen bir etkinliktir.

İkinci Dönemi: Dil Oyunları Kuramı

Felsefi Soruşturmalar

Wittgenstein'nin *Felsefi Soruşturmalar* başlıklı kitabı, onun düşünsel gelişiminin ikinci dönemini simgeler.

Wittgenstein, *Tractatus*'ta bildirdiği düşüncelerin “kesin ve dokunulmaz” olduğunu varsaymıştı. Ancak, sonraki yazıları açısından bakıldığında, Wittgenstein bu düşünceleri eleştirmeye, farklı teorik bir yaklaşım geliştirmeye yönelmiştir.

Tractatus, dünyayı bir birinden ayrı, atomlara ayrılmış “olgulardan” ve “olaylardan” oluşan bir bütün olarak tanımlar. *Felsefi Soruşturmalar* ise bu ontolojik bütünü reddeder. Ayrıca *Soruşturmalar*'daki teorik yaklaşım, *Tractatus*'un dile getirmiş olduğu dünyanın düşünce ve önermelerde resmedilmesi teorisini (resim kuramı) reddeder. *Tractatus*'da kesin, doğru, anlamlı bir dil arayışı vardı; oysa sonraki çalışmalarda dilin içerdiği sözcükler çok anlamlıdır; cümleler belirsizdir, kesin değildir.

Tractatus'ta sözcüklere ve cümlelere açık ve kesin anlamların verilmesi gerektiği varsayımı *Felsefi Soruşturmalar*'da yoktur; ise sözcüğün anlamı onun kullanım yerine ve bağlamına göre değişir. Bu yaklaşım, “dil oyunu” kuramı olarak adlandırılır.

“Dili ve bağlı olduğu olguların bütünü ‘dil oyunu’ diye adlandıracağım.”

Wittgenstein, oyun ve konuşma arasında bir paralellik kurar.

Konuşan kişi, sözcük ve cümleleri (satranç taşlarını kullanan oyuncu gibi) önceden belirlenmiş kurallara göre kullanır. Bu kuralları her iki taraf da bilmektedir; dolayısıyla herkesin bildiği kurallara göre hareket edilirse oyun oynanabilmektedir. Bir oyuna benzetmekle birlikte, dil oyununun kuralları kesin bir kodlamaya tabi değildir. Her şeyden önce dil sadece dilin kendi kuralları ile belirlenmez. Dil oyununun oynanmasının koşulu; konuşanın durumuna, daha önce gerçekleşen olaylara, kullanımlara yani dil dışı durumların konuşma bağlamına dahil edilmesidir. Bir cümlenin anlaşılabilirliği, cümlenin sözcüklerinde değil, o cümlenin geçtiği duruma, bağlamına; o cümle ile ilgili deneyimin varlığına bağlıdır.

Bu bağlamda, *Tractatus*'un aksine, *Felsefi Soruşturmalar*'da dil dünyanın yansıması değildir. Dilin kendi düzeni vardır. Dil hakikat vermez; canlı bir kullanımdır. Dil, dilin kullanıldığı somut pratikler içindedir.

Olgular, onları ifade eden dil kurgusu içinde anlaşılır olur. Olgular, oyundaki kavramlar aracılığıyla tanımlanır; kavramlar da bu oyun aracılığıyla anlam kazanırlar. Bir dilin üyesi olmak, o dil oyunlarını anlamayı sağlar. Çünkü dil aracılığıyla kullanılan sözcüklerin kuralları önceden belirlenmiştir.

“Dil oyunu” kavramı konusundaki tartışmalar, “anlam” kavramıyla sıkı bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir. “Bir sözcüğün anlamı, onun dildeki kullanımıdır.”